

Ha beszélgetünk vele, kérdések, tervek, javaslatok sokasága rajzik ki szavaiból ma is. Most, hogy átlépte hetvenötödik esztendejét, kívánunk neki még sok jó munkabíró évet, hogy minél többet oldhasson meg e kérdésekből, dolgozhasson ki e tervekben és javaslatokban.

Németh G. Béla

Nemzetközi Rákóczi-konferencia

(Sárospatak, 1976. május 24–28.)

II. Rákóczi Ferenc születésének háromszázados évfordulója alkalmából a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Tudományos Akadémia, a Közoktatásügyi Minisztérium, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tanácsa, Sárospatak város Tanácsa, az MTA Irodalomtudományi Intézetének XVIII. századi munkabíróssága, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Rákóczi Emlékbizottság támogatásával „A Rákóczi-szabadságharc és Európa” címen nemzetközi tudományos konferenciát rendezett Sárospatakon.

A Rákóczi-szabadságharcot politikai tudatosság, sokoldalú, egész Európa hatalmi viszonyaival számoló külpolitika jellemezte. Nem a lakosság egyetlen csoportja vagy osztálya harcolt egyedül, hanem megmozdult minden országrész, részt vett a küzdelemben minden osztály. E tényeket támasztották alá a széles nemzetközi kutatógárda előadásainak és korreferátumainak megállapításai is. *Sinkovics István* egyetemi tanár, a Történelmi Társulat alelnöke megnyitó szavai után *Köpeczi Béla* akadémikus „A Rákóczi-szabadságharc és Európa” című előadásában megállapította, hogy a Rákóczi-szabadságharc nem pusztán lokális jelentőségű esemény, hanem befolyásolta a korabeli hatalmi viszonyok alakulását Európában és kimene-tele meghatározó volt Közép-Kelet-Európa további sorsára. A Rákóczi-szabadságharc beleillik azoknak a mozgalmaknak a sorába, amelyek a cseh felkeléssel kezdődtek s a magyar és lengyel szabadságküzdelmekkel folytatódtak, s végül a nemzeti államok kialakulásához vezetett Európának ebben a részében. Az előadáshoz több külföldi szakember korreferátuma kapcsolódott. *L. A. Nyikiforov*, *P. A. Artamanov* és *Váradai-Sternberg János* (szovjet), *Johansohn* (svéd), *J. Staszewski* (lengyel), *Tayyib Gökbilgin* és *Serif Bastav* (török), valamint *P. Cernovodeanu* (román) kutatók hozzászólásai.

A tanácskozás második napjának főtémája a „Habsburg abszolutizmus és független Magyarorszag” volt, amiről *R. Várkonyi Ágnes* tartott előadást. A főreferátumban az előadó a társadalmi fejlődés és az állami önállóság kérdését vizsgálta. A XVIII. század elején Magyarorszag előtt két út állt: az egyik az önálló államiság útja, a másik a Habsburg-dinasztia birodalmi rendszerébe épülés. Rákóczi — az európai nagy abszolutista uralkodók politikájához hasonlóan — az állami centralizáció, az abszolutizmus közép-kelet-európai sajátos útjait járta Magyarorszag súlyos viszonyai között. — A főtémát a hozzászólások több oldalról (gazdasági, katonai, demográfiai, nemzetiségi) világitották meg. A vitában részt vett: *Horst Haselsteiner* (Bécs), *T. M. Iszlamo* (Moszkva), *Hannelora Lehmann* (Berlin) és *Magyari András* (Köszvár), külföldi kutatókon kívül *Wellmann Imre*, *Orosz István*, *Maksay Ferenc*, *Rác István*, *Nagy József Zsigmond*, *Kovács Kálmán*, *Heckenaszt Gusztáv*, *Bánkúti Imre*, *N. Kiss István*, *Perjés Géza*, *Rázsó Gyula*, *Käfer István* (néhány személyesen meg nem jelenhetvén, csak előadásuk szövegét küldték el).

A konferencia harmadik napján a művelődéstörténeti témák megvitatására került sor. A délelőtti ülést *Bán Imre* „Korai felvilágosodás és nemzeti műveltség” című előadása vezette be. *Bán Imre* kiindulásként felvázolta a XVII. század második fele Magyarorszagának szellemi képét, s kiemelte azokat az erővonalatokat, amelyek a Rákóczi-kor felé mutatnak. A XVII. századi magyarországi művelődés megoszlott: katolikus és protestáns részre. Az új, a haladó — ha teológiai köntösbe burkoltan is — a protestáns oldalon jelentkezett. A protestánsok főként a helvét hitvallás követői, a polgárosuló, sőt forradalmi mozgalmakon is átment nyugattal (Hollandia, Anglia) tartottak kapcsolatot; ifjaik a XVII. század második felében túlnyomóan a holland egyetemeket látogatták, s nem egy közülük megjárta Angliát is. Innen hozták magukkal a szabadabb gondolkodást, a kartézianus kételkedést, a puritánizmus életstílusát és gondolkodását. — A katolikus filozófiai gondolkodásban viszont teljes hatékonyságában az arisztotelészi alapozású skolaszтика élt. Összefoglalásként azt állapíthatjuk meg — mondottan *Bán professzor* —, hogy a XVII. század magyar művelődésében a felvilágosodásnak csak előkészítő mozzanatai voltak jelen, a nemzeti tudatban viszont számos olyan eszme bukkant fel, amely az egységesítő nemzeti művelődés kibontakozását szolgálta. A rendi-nemesi nemzet- és történelemszemlélet mellett megjelentek az anyanyelvi iskola, a jobbágyvédelem, a szociális érzékenység megnyilvánulásai, a nemzeti büntudat erkölcsi tartássá nevelő

gondolatai, a magyar nyelv erős kultusza és az irodalom kiemelkedő teljesítményei a magyar barokk izlés rangos értékei. Rákóczi mindezeket a tendenciákat kibontakoztathatta volna, ha a történelmi viszonyok időt engedtek volna rá. Meggyőződésünk azonban, hogy szabadságmozgalma szellemi javakat is hagyott a XVIII. századra, s ezeket Bessenyei nemzedéke már tökéletesen laikus értékrendben kamatoztathatta.

A Rákóczi-kor művelődéstörténetéhez szorosan hozzátartozik a fejedelem iskolapolitikája, amelyről *Földes Éva* tartott összefoglalást. *Galavics Géza* korreferátumában „Rákóczi művészeti politikájá”-ról adott áttekintést. *Szatmári István* „A magyar nyelv a szabadságharc idején” felszólalását így összegezte: Irodalmi nyelvünk teljes kialakulását a felvilágosodás és a reformkor hozta meg, de az ehhez vezető úton jelentős, sőt nélkülözhetetlen állomás volt mind a társadalmi hatóerő, mind belső struktúra szempontjából a Rákóczi-szabadságharc kora.

„A Rákóczi-szabadságharc és emigráció irodalmi törekvései” című előadásában *Hopp Lajos* hangsúlyozta, hogy a Rákóczi-szabadságharc irodalma a magyar művelődéstörténet hosszúra nyúlt barokk korszakának egy meghatározott szakaszában keletkezett. De a kuruc függetlenségi küzdelem éveiben gyökereznek azok az irodalmi alkotások is, amelyek a Rákóczi-emigrációban keletkeztek, lengyel, francia és a török földön. Indokolt ennek a néhány évtizednek (1703—1711—1735—1760) Rákóczi-tematikájú irodalmát a kuruc szabadságharc és emigráció összefüggéseiben vizsgálni. Történeti, politikai és társadalmi problematikája révén sajátos jellege van az ún. Rákóczi-kori irodalomnak. Új vonások, az egész korszakon belüli tendenciák közül a legfontosabb törekvések sűrűsödtek össze a korabeli lírai és prózai műfajokban készült irodalmi művekben.

Varga Imre „Rákóczi alakja a kuruc költészetben” című előadásában megállapítja, hogy a szabadságharc alatt keletkezett számos kuruc vers Rákócziról szóló magasztalásai, dicséretei szeretetből, nagybecsülésből fakadtak. Ezeknek azonban a szegénylegényekhez, a jobbágsághoz nincs közük, bár a nép lelkesedéssel vállalta Rákóczi harcát. A szegénylegények a költészetben akkor kiáltanak Rákóczihoz, amikor a nemesség megakadályozza a jobbágyterhektől való szabadulást. Később a satmári békét követő nyomorúságban újra a szabadságharc fényes csillagaira emlékeznek, s a Rákóczi-nóta tanúsága szerint Rákóczi nevét veszik szájukra, mint ahogy a zászlajára esküsznek az 1735-ös felkelés paraszttömegei.

A Rákóczi-szabadságharc nem tartozott az ún. „vallásháborúk” sorába, mégis — az előző század rendi küzdelmeinek örökségeként — egyik döntő, némelykor szinte központi kérdésévé vált a küzdelemnek a vallásügy, amelynek súlyos politikai kihatásai is lettek. A Rákóczi-szabadságharc valláspolitikájával foglalkozott a szimpozion harmadik munkanapjának délutánján. Esze Tamás főreferátuma összefoglalta, az előzményeket is felvázolva a szabadságharc valláspolitikájának főbb mozzanatait. *Borovi József* „Rákóczi világképe és a vallás” címmel tartotta korreferátumát, *Fabiny Tibor* „Rákóczi diplomáciájának valláspolitikai vonatkozásai”-ról beszélt, *Rosdy Pál* pedig a janzenizmust helyezte a legújabb teológiai megvilágításba. *Ladányi Sándor* „A vallási türelem eszméje a Rákóczi-szabadságharcban” kérdésről szólva, annak a nézetének adott hangot, hogy a nyugat-európai különböző irányzatok által kimunkált vallási türelmi gondolatok (amelyeket a fejedelem ismert), a szabadságharc által megkövetelt érdekegyesítés katonai-politikai követelményei és II. Rákóczi Ferenc személyisége mellett fokozott figyelmet kell fordítani a XVI—XVII. századi magyarországi és erdélyi politika által kialakított vallási türelmi hagyományoknak. E négy tényező viszont nem egymástól elszakítva elemzendő, hanem szerves összefüggésükben és kölcsönhatásukban.

„A Rákóczi-szabadságharc és Európa” nemzetközi tudományos szimpozion jelentősége abban volt, hogy nem önmagában, elszigetelten, hanem európai viszonylatokban vizsgálta a szabadságharc egyes mozzanatait, kapcsolatait. A különböző tudományágak a közös cél érdekében fogtak össze, s ez sokoldalúvá, árnyaltabbá tette az eredményeket is. A legtöbb vitát társadalomtörténeti kérdések váltották ki. Így először is a jobbágykérdés, azután a nemzeti-ségek részvételének kérdése. A kuruc állam jellege további fogalmi tisztázódást vár. Jelentős előrelépést jelentett a korszak művelődéstörténete terén az előzmények vizsgálata, az anyagfeltárás, a részletkérdések egyre jobb megismerése jellemzi a fejlődést, de itt is sok még a tennivaló. Összességében jelentős esemény volt a konferencia, amelynek eredményeit igazán csak a későbbiekben, a külön kötetben megjelenő anyag feldolgozása során fogjuk tapasztalni.

Ladányi Sándor